

С.І. Василішин, канд. екон. наук, доцент

ORCID: 0000-0001-5023-9878

vasylishynstanislav@gmail.com

Р.М. Шелудько, канд. екон. наук, доцент

ORCID ID: 0000-0001-5287-2773

e-mail: ruslansheludkooo@gmail.com;

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СТРУКТУРА АКТИВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто питання, пов'язані з аналізом структури активів сільськогосподарських підприємств України в системі їх економічної безпеки. Установлено нормативне визначення та класифікацію активів. Проаналізовано структуру активів підприємств окремих галузей національної економіки України у 2014–2018 рр. і структуру необоротних активів сільськогосподарських підприємств. Досліджено динаміку частки оборотних активів у сферах виробництва та обігу. Визначено співвідношення основних та оборотних засобів і обґрунтовано їх оптимальне співвідношення. Запропоновано напрями поліпшення структури активів сільськогосподарських підприємств із метою зміцнення їх економічної безпеки.

Ключові слова: *активи, необоротні активи, оборотні активи, економічна безпека, структура, управління.*

Постановка проблеми. Виробничо-фінансова діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства залежить від наявності й оптимальності структури активів, яка формується під впливом низки факторів: спеціалізації, обсягів виробництва, технології і технічного забезпечення виробничих процесів, забезпечення підприємства матеріальними ресурсами тощо.

В умовах нестабільності та мінливості зовнішнього середовища діяльності господарюючих суб'єктів виникає об'єктивна необхідність розроблення комплексу заходів щодо зміцнення рівня їх економічної безпеки. Однією з найважливіших складових цього процесу є управління

структурою активів господарюючих суб`єктів, від ефективності формування та використання яких залежать кінцеві результати господарської діяльності, безперервність кругообігу капіталу та фінансовий стан підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та ефективності використання активів розглядали багато вчених, серед яких В.Г. Андрійчук, Г.Ф. Белоусенко, О.А. Бурбело, Ю.Ф. Бріхгем, І.А. Бланк, Л.А. Демчук, М.Я. Дем`яненко, А.Г. Загородній, В.К. Збарський, М.Ф. Огійчук, О.В. Олійник, М.З. Пізенгольц, А.М. Поддєрьогін, І.М. Рєпіна, Н.В. Смирнова, П.А. Стецюк, О.В. Ульяновченко, В.Й. Шиян та інші науковці.

Незважаючи на численні дослідження, дискусійним залишається питання оптимальності структури активів та її впливу на економічну безпеку господарюючих суб`єктів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження структури активів як чинника системи економічної безпеки аграрних підприємств і розроблення рекомендацій щодо її поліпшення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека – це стан перманентної захищеності від загроз і ризиків, тому саме управління ризиками є одним із найбільш відповідальних важелів управління підприємствами та зміцнення його конкурентних позицій у ринковому середовищі. Серед інших виділяють ризик неефективності управління активами, який визначається через низький рівень віддачі необоротного та оборотного капіталу, що загрожує внутрішній економічній безпеці підприємства.

Сільськогосподарське виробництво здійснюється за органічної єдності чотирьох факторів, серед яких важливе місце займають засоби виробництва – знаряддя і предмети праці (основні й оборотні засоби). Тому від рівня забезпеченості виробництва знаряддями і предметами праці, їхньої структури та ефективності використання значною мірою залежать кінцеві результати діяльності суб`єктів господарювання в агропромисловому комплексі [1].

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку

1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. При цьому необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними; у свою чергу, оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для

реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [7].

У табл. 1 наведено динаміку показників структури активів підприємств найвагоміших галузей реального сектора національної економіки.

**1. Показники структури активів підприємств окремих галузей
національної економіки України у 2014–2018 рр.
(станом на 1 січня), %**

Галузь	Вид активів	2014	2015	2016	2017	2018*
Сільське, лісове та рибне господарство	необоротні	37,0	30,0	24,9	27,8	37,6
	оборотні	63,0	70,0	75,1	72,2	62,3
	необоротні активи та групи вибуття	0,02	0,01	0,01	0,01	0,14
	усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Промисловість	необоротні	55,8	53,2	49,3	45,9	44,4
	оборотні	44,2	46,7	50,7	54,1	55,6
	необоротні активи та групи вибуття	0,03	0,04	0,03	0,02	0,02
	усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	необоротні	19,2	18,6	15,6	14,3	14,4
	оборотні	80,7	81,4	84,3	85,7	85,6
	необоротні активи та групи вибуття	0,06	0,03	0,05	0,04	0,02
	усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	необоротні	68,8	65,6	84,1	81,1	82,0
	оборотні	31,1	34,4	15,9	18,9	18,0
	необоротні активи та групи вибуття	0,02	0,02	0,00	0,01	0,01
	усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*2018 р. – попередні дані.

Джерело: розраховано за даними [6].

Аналізуючи структуру активів за галузями економіки, варто відзначити, що в сільському господарстві вона є близькою до оптимальної:

на частку оборотних активів станом на 1 січня 2018 р. припадає 62,3 %. Водночас у промисловості цей показник становить 55,6 %, у підприємствах торгівлі – 85,6 %, транспорту – 18,0 %. Це зумовлено специфікою діяльності підприємств окремих галузей, де виробничий процес пов'язаний з переважанням необоротного чи оборотного капіталу. При цьому негативною тенденцією є зниження зростання частки необоротних активів сільськогосподарських підприємств у 2018 р. (порівняно з 2015 р.) на 7,6 % із паралельним зменшенням частки оборотних активів.

Структуру необоротних активів сільськогосподарських підприємств розглядають з погляду їх поділу на функціональні групи та сфери призначення (засоби виробничого та невиробничого призначення). На основі даних рис. 1 робимо висновок, що станом на 1 січня 2018 р. найбільшу частку в складі необоротних активів займають основні засоби, нематеріальні активи та довгострокові фінансові інвестиції.

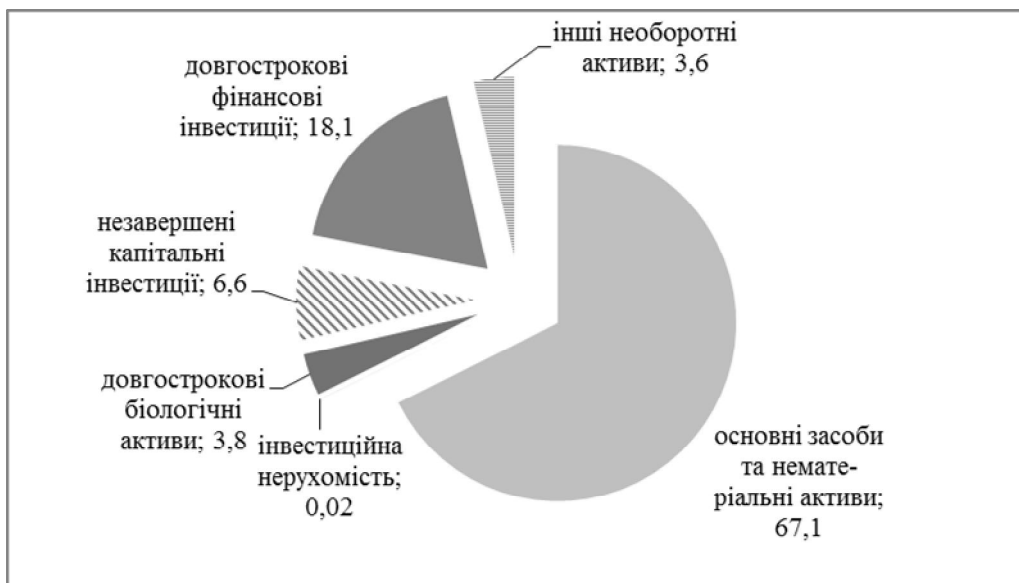

Рис. 1. Структура необоротних активів підприємств сільськогосподарського, лісового та рибного господарства України (станом на 1 січня 2018 р.), %

Джерело: побудовано за даними [6].

Зокрема, на основні засоби припадає 67,1 % вартості всіх необоротних активів. Це пояснюється тим, що в сільському господарстві основні засоби є одним з основних компонентів технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств. Ці ресурси, умови та спосіб виробництва, де вони використовуються необхідно організувати так само,

як досягнуті виробничі й економічні результати. Основні засоби в загальній структурі активів є головним фактором диференціації сільськогосподарських підприємств, крім людських трудових ресурсів [5]. Разом з тим у динаміці за останні п'ять років зафіксовано зниження частки довгострокових біологічних активів та фінансових інвестицій.

Отже, особливості управління операційними необоротними активами в сільському господарстві визначаються особливостями їх кругообігу. До них належать сповільненість руху капіталу, нерівномірність завантаження, нераціональність формування, потенціал інноваційного розвитку, висока фінансова стійкість і низька ліквідність [9].

Важливе значення для оцінки стану і підвищення ефективності використання виробничих ресурсів підприємств має проведення комплексного та глибокого аналізу структури оборотних засобів, який дає змогу кількісно оцінити не тільки різні аспекти їх функціонування та використання, але й хід матеріального процесу відтворення через оцінку величини оборотних засобів, що перебувають у постійному кругообігу в розрізі його окремих стадій [3].

Оборотні активи можна охарактеризувати з різних аспектів фінансової діяльності, однак їх головна властивість – ліквідність, обсяг і структура. Кожна з цих характеристик вимагає особливої уваги й робить управління оборотними активами важливим елементом у системі управління бізнесом [2].

Досліджуючи структуру оборотних засобів, необхідно відзначити, що у сфері виробництва вони задіяні для створення готової продукції, а у сфері обігу – для її збуту покупцям та замовникам. Водночас група дослідників прийшла до висновку, що найефективніше оборотні активи використовуються в разі їх переважання саме у виробничій сфері.

Як свідчать дані рис. 2, станом на 1 січня 2018 р. на засоби сфери виробництва припадало лише 36,9 %, а на засоби сфери обігу – 63,1 % оборотних активів. Проте порівняно з базовим 2014 р. це співвідношення мало тенденцію до збільшення частки засобів сфери обігу.

Одним із найважливіших заходів на шляху до підвищення ефективності використання оборотних засобів є їх співвідношення з основними засобами, разом із якими вони є матеріальними ресурсами у виробничому процесі.

Від того, наскільки оптимальним є співвідношення основного та оборотного капіталу, значною мірою залежать результати виробничої та фінансової діяльності, а звідси – і фінансовий стан підприємства. Для розрахунку співвідношення було включено середньорічну вартість основних та оборотних засобів. Із даних табл. 2 робимо висновок, що у

2014 р. в сільськогосподарських підприємствах Харківської області на 1 грн основних засобів припадало 2,37 грн оборотних, потім цей показник поступово зростав і досяг максимального значення 4,82 грн у 2016 р., що позитивно характеризує структуру балансу обстежених підприємств. Також позитивним явищем є поступове перетікання капіталу з основних засобів в оборотні: якщо у 2014 р. частка оборотних і основних засобів становили відповідно 26,6 і 63,0 %, то у 2018 р. ці показники відповідали значенням 20,2 і 62,3 %.

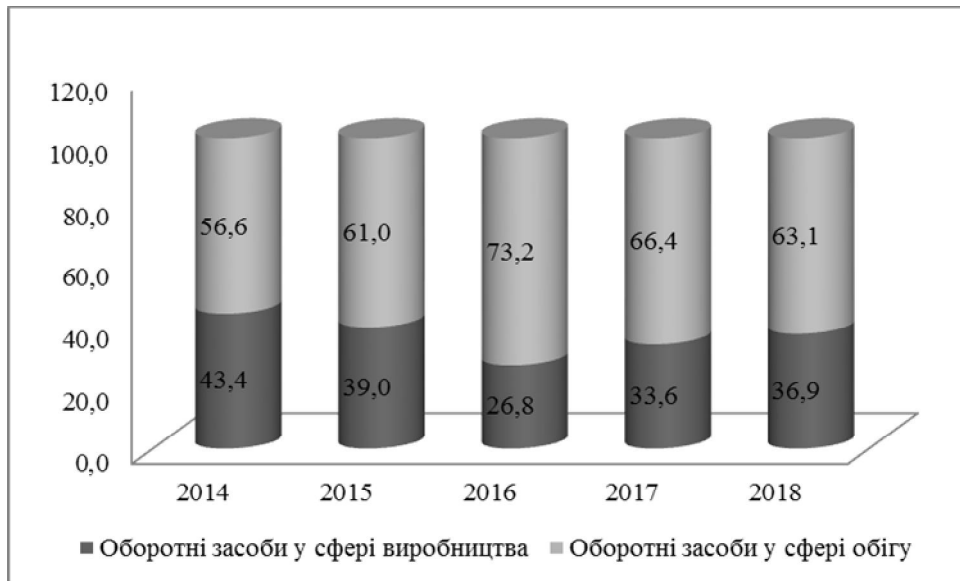

Рис. 2. Структура оборотних активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України у 2014-2018 рр. за сферами виробництва та обігу (станом на 1 січня), %

Джерело: побудовано за даними [6].

Серед економістів сьогодні немає єдиної думки стосовно співвідношення між основними та оборотними засобами – воно коливається від 20 % на 80 % до 50 % на 50 %. За радянських часів, як зазначає академік М.Я. Дем'яненко, більшість економістів уважали, що на 1 грн основних має припадати не менше 0,50 крб. оборотних фондів [4]. Дослідженнями, проведеними нами на основі вибіркового обстеження фінансової звітності 362 великих та середніх сільськогосподарських підприємств Харківської області за 2015–2016 рр., діяльність яких суттєво впливає на загальні показники регіону в цілому, встановлено, що найвищі показники оборотності оборотних засобів зафіксовано в підприємств, де на 1 грн основних припадало понад 3,00 грн оборотних засобів.

2. Динаміка співвідношень між основними та оборотними засобами сільськогосподарських підприємств України у 2014–2018 рр. (станом на 1 січня)

Роки	Припадає оборотних засобів на 1 грн основних	Частка в активах, %	
		основних засобів	оборотних засобів
2014	2,37	26,6	63,0
2015	3,07	22,8	70,0
2016	4,82	15,6	75,1
2017	3,92	18,4	72,2
2018	3,47	20,2	62,3
У середньому за 2014–2018 рр.	3,53	20,7	68,5

Джерело: розраховано за даними [6].

Погоджуємося з поглядом І.М. Репіної, що під впливом структурних зрушень в економіці та переоцінки вартості економічних ресурсів на ринку намітилася тенденція до врівноваження структури активів підприємств. Використання контролінгу в системі менеджменту підприємств поступово оптимізує витрати на активацію економічних ресурсів і зменшує розрив між частками необоротних і оборотних активів [8]. Саме тому оптимізація структури активів має відбуватися за умови використання контролінгу, нормування та бюджетування.

Висновки. Аналіз статистичних даних дозволяє зафіксувати зростання частки необоротних активів у загальній вартості активів сільськогосподарських підприємств, що свідчить про іммобілізацію капіталу, яка в умовах необхідності прискорення обороту капіталу має негативний ефект. Водночас частка оборотних активів у сфері обігу має тенденцію до зростання і пов'язана з наявністю значних сум дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги.

Основними напрямками поліпшення структури активів сільськогосподарських підприємств можуть стати нормування та бюджетування оборотних активів; запровадження достатньої частоти переоцінок основних засобів; зростання частки основних засобів виробничої сфери; інвентаризація активів з метою виявлення невикористовуваних об'єктів; оптимізація джерел формування активів шляхом зростання ролі кредитування та фінансового лізингу; ужиття заходів із скорочення обсягів дебіторської заборгованості та

вдосконалення процесу збуту продукції, що збільшить частку оборотних засобів у сфері виробництва і зміцнить економічну безпеку підприємств у цілому.

Бібліографічний список.

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. – Київ: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
3. Бурбело О.А. Оцінка ефективності використання оборотних активів / О.А. Бурбело, О.І. Зуєва // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 50–53.
4. Демьяненко Н.Я. Повышение отдачи оборотных средств колхозов / Н.Я. Демьяненко. – Киев: Урожай, 1988. – 112 с.
5. Збарський В.К., Економіка сільського господарства: навч. посібник / В.К. Збарський, М.Ф. Бабієнко, М.М. Кулаєць та ін.; за ред. проф. В.К. Збарського. – Київ: Агроосвіта, 2013. – 352 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Діяльність підприємств [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Репіна І.М. Аналіз структури активів підприємств за видами економічної діяльності / І.М. Репіна // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 34–39.
9. Смирнова Н.В. Стан управління операційними необоротними активами сільськогосподарських підприємств України / Н.В. Смирнова // Економічний аналіз. – 2017. – Т. 27, № 2. – С. 192–200.

Василишин С.И., Шелудько Р.Н. Структура активов сельскохозйственных предприятий как фактор их экономической безопасности. Рассматриваются вопросы, связанные с анализом структуры активов сельскохозйственных предприятий Украины в системе их экономической безопасности. Установлены нормативное определение и классификация активов. Проанализирована структура активов предприятий отдельных отраслей экономики Украины в 2014–2018 гг. и структура внеоборотных активов сельскохозйственных предприятий. Исследована динамика доли оборотных активов в сферах производства и обращения. Установлено соотношение основных и оборотных средств и обосновано их оптимальное соотношение. Предложены направления

улучшения структуры активов сельскохозяйственных предприятий с целью укрепления их экономической безопасности.

Ключевые слова: активы, внеоборотные активы, оборотные активы, экономическая безопасность, структура, управление.

Vasylishyn S.I., Sheludko R.M. The structure of agricultural enterprises assets of Ukraine as a factor of their economic security.

The issues related to the analysis of the structure of agricultural enterprises assets of Ukraine in the system of their economic security are considered.

It has been determined that economic security is a state of permanent security against threats and risks, one of which is the risk of inefficiency in asset management, which is determined by the low return on working and non-working capital threatening the internal economic security of the enterprise. The normative definition and classification of assets are given.

The structure of enterprises assets of the certain sectors of the national economy of Ukraine in 2014-2018 and the structure of non-current assets of the agricultural enterprises have been analyzed. The dynamics of the share of circulating assets in the areas of production and circulation has been investigated. An increase in the share of non-current assets in the total value of agricultural enterprises assets has been established, indicating the immobilization of capital, which, in the conditions of the need for acceleration of the capital turnover, has a negative effect. At the same time, the share of current assets in circulation has a tendency to increase and is associated with the presence of significant amounts of the receivables for goods, works and services.

The correlation of the main and circulating assets has been established and their optimal correlation has been substantiated. The areas of improvement of the structure of agricultural enterprises assets are proposed, among which are: the standardization and budgeting of circulating assets; introduction of sufficient frequency of revaluation of fixed assets; increase in the share of fixed assets in the manufacturing sector; inventory of assets in order to identify the unused objects; optimization of the sources of assets formation in terms of increasing the role of lending and financial leasing; taking measures to reduce the amount of the receivables and improve the process of products sales, which will increase the share of the working capital in the field of production and will strengthen the economic security of the enterprises in general.

Key words: assets, non-current assets, current assets, economic security, structure, management.

Стаття надійшла до редакції: 19.01.2019 р.